

Høringsuttalelse – Revisjonsdokument Aurlandsvassdraget

Vi viser til NVEs høring av revisjonsdokumentet for Aurlandsvassdraget med høringsfrist 31.3.2024. Norske Lakseelver er en landsomfattende organisasjon for forvaltningslag i vassdrag med laks, sjørørret og sjørøye, og vi har i dag 123 medlemslag, inkludert Aurlandsvassdraget. Vi har følgende innspill til revisjonsdokumentet:

Sammendrag

- Revisjonsprosessen må føre til en reell miljøforbedring i vassdraget, og fastsatte miljømål i den regionale vannforvaltningsplanen for Vestland må nås
- Det må innføres en mer miljøbasert vannføring, samt iverksettes tiltak for å oppnå et mer naturlig temperaturregime i Aurlandselva
- Det må sikres en permanent toveis vandringsløsning for fisk forbi dam i utløpet av Vassbygdvatn. Alternativt må luken holdes åpen i et lengre tidsrom enn i dag, for å sikre opp- og nedvandring av gytefisk, vinterstøing og utvandrende smolt.
- Varegrind/inntaksrist til Vangen kraftverk må fortsatt overvåkes, og det må dokumenteres at den på en sikker måte forhindrer fisk å komme inn i kraftverstunnelen og videre inn i turbinene
- Det må settes krav til slipp av minstevannføring i Vassbygdelvi på minimum 2m³/s, for å sikre tilstrekkelig habitatkvalitet i både gyte- og oppvekstområder for ungfisk
- Eksisterende terskler i Vassbygdelvi bør endres slik at de ikke representerer barrierer for ungfisk på lav vannføring
- Det bør innføres et krav om tilstrekkelig slipp av minstevannføring i Midjeelvi i kombinasjon med habitattiltak
- Gjennomførte habitattiltak må vedlikeholdes for å opprettholde god effekt
- For å gi vassdragsmiljøet en ekstra beskyttelse, må de nye konsesjonsvilkår være entydige og formulert på en slik måte at de enkelt kan kontrolleres av tilsynsmyndigheten, rettighetshavere og av allmennheten

Atlantisk laks

Den Atlantiske laksen har siden 2021 vært oppført på rødlista for truede arter, og i Norge er innsiget av laks mer enn halvert siden 1980-tallet. I 2023 ble villaksen også tatt inn på den globale rødlista som «nær truet.» Årsaken er at bestandene på verdensbasis har gått ned med 23 % mellom 2006 og 2020. Dette er en art Norge har et stort forvaltningsansvar for, og villaksen har sammen med villrein en egen kvalitetsnorm.

Selv om fysiske habitattiltak har gitt en økning i produksjon av både laks- og ørretunger, er bestandsstatus for laks og sjøørret i Aurlandsvassdraget henholdsvis svært dårlig og dårlig, basert på kvalitetsnormens kriterier om gytebestandsoppnåelse, høstbart overskudd og genetisk integritet. I tillegg til påvirkning fra oppdrett, er vannkraft påpekt som en av faktorene som har stor, negativ påvirkning på bestandene av laks og sjøørret. Dette har medført strenge restriksjoner på fisket i elv, og Aurlandselva har vært stengt for fiske etter laks i lengre tid som følge av at gytebestandsmålet ikke nås, og at det ikke har vært et høstbart overskudd.

Bestandssituasjonen for atlantisk laks i vassdraget må betegnes som kritisk, og bestanden av sjøørret er også kraftig redusert. Norske Lakseelver må derfor oppfordre NVE til å benytte det handlingsrommet som ligger i revisjonsprosessen for å oppnå en reell miljøforbedring i vassdraget.

Aurlandselva

Det er påvist at redusert vanntemperatur om sommeren fortsatt bidrar til redusert rekruttering i Aurlandselva, og at tiltak som øker sommertemperaturen, spesielt i kalde år, kan gi økt produksjon av både laks og sjøørret i vassdraget¹. I dag er sommertemperaturen lavere og vintertemperaturen høyere enn det som er naturlig i elva. Vi mener derfor at det må utredes løsninger for å få et mer naturlig temperaturregime i Aurlandselva, f.eks. ved tapping av mer overflatevann fra Viddalsmagasinet. Det bør også innføres en mer miljøtilpasset driftsvannføring. Vintervannføringen i dag er statisk, og perioden for den høyere sommervannføringen bør forlenges for å sikre tilstrekkelig vannføring ut gytetiden for både laks og sjøørret.

NINA har i sin rapport fra 2019² påpekt at klappluke ved utløpet av Vassbygdevatn har en barriereeffekt for fiskevandring når den er stengt. Her mener vi at det må etableres en permanent og sikker toveis vandringsløsning, som gir forbedret konektivitet i vassdraget. Alternativt må luken som et *minimum* holdes åpen i et lengre tidsrom enn i dag, for å gi bedre forutsetninger for både opp- og nedvandring av gytefisk, vinterstøing og utvandrende smolt.

Det har tidligere vært mistanke om at fisk har passert gjennom kraftverkstunnelen og turbiner på Vangen kraftverk. Dette ble utbedret i 2020 med en varegrind/fiskerist. Vi ber om at det må dokumenteres at faren for at fisk kommer inn i inntaket eller klemmes mot gitteret er minimal, og at varegrinden må utbedres dersom den ikke fungerer best mulig.

Vassbygdelvi

Det er ingen formelle krav til minstevannføring på denne delen av elva, men det er en selvpålagt restriksjon om at vannføringen ikke skal være under 0,4 m³/s målt ved Vassbygdelvi målestasjon. Dette forhindrer tørrlegging av elveløpet, men vi mener at minstevannføring i Vassbygdelvi bør være på minimum 2m³/s, for å sikre tilstrekkelig habitatkvalitet i både gyte- og oppvekstområder for ungfisk, som anbefalt av NORCE i 2020². I tillegg bør eksisterende terskler endres, slik at de er passerbare for fisk i alle størrelser, også på lavere vannføring. Slik situasjonen er i dag, har vi inntrykk av at tersklene også forsterker predasjonstrykket fra bl.a. oter, da både vannføring og manglende konektivitet gir fisken færre skjulmuligheter. Vi oppfordrer også til å utrede mulighetene for tilkobling av flere sideløp, som beskrevet i Ugedal (2019)².

¹ Ugedal, O., Pulg, U., Espedal, E.O., Jensås, J.G., Postler, C., Skoglund, H. & Stranzl, S. 2023. Bestandsutvikling hos sjøaure og laks i Aurlandsvassdraget. NINA Rapport 2313. Norsk institutt for naturforskning.

² Pulg, U., Stranzl, S., Espedal, E.O., Postler, C. 2020: Vanndedekt areal, habitatkvalitet og vannføring i Vassbygdelva. NORCE LFI rapport 379. NORCE LFI, Bergen.

Midjeelvi (Løelvi)

Denne delen av vassdraget er i Vann-nett oppført som en vannforekomst med et miljømål som kan medføre krafttap (vedlegg 2). Hafslund ECO Vannkraft AS (HEV) sin vurdering er imidlertid at det er stor risiko for at en ikke oppnår noen miljøgevinst i det hele tatt ved å slippe vann her, samtidig som både *samfunnskostnaden* ved tapt regulerbar kraftproduksjon og den rent økonomiske kostnaden for HEV vil være svært høy. Vi stiller oss noe undrende til dette, og vi savner en bedre begrunnelse på hvordan man konkret vurderer *samfunnskostnaden* opp mot *samfunnsgevinsten* av forbedret miljøtilstand. Det er etter vår mening et umulig regnestykke, men vi vil påstå at det også kan være samfunnsøkonomisk lønnsomt med økt minstevannføring - dersom det er positivt for naturen, medfører en bedre miljøtilstand i elva og gir flere økosystemtjenester. Slike vurderinger bør ikke baseres på skjønn, og vi oppfordrer derfor til at det i revisjonsprosessen må ses på verdisettingsmetoder som prissetter ulike økosystemtjenester, som for eksempel opplevelsesverdien av friluftsliv, sportsfiske og mer intakt vassdragsnatur, for å vurdere om tapte inntekter og redusert kraftproduksjon representerer en reell *samfunnskostnad*.

Norske Lakseelver mener at det ikke er urimelig at det innføres et krav om tilstrekkelig minstevannføring til Midjeelvi, slik at man unngår fullstendig tørrlegging av elveløpet. Slipp av minstevannføring bør kombineres med fysiske habitattiltak, for å sikre et visst oppveksthabitat for ungfisk i perioder med lite tilsig.

Klimaendringer og økt tilsig

Klimaendringer og mer nedbør gir økt tilsig som kan komme både kraftproduksjon og vassdragsnaturen til gode. Vi viser her til NVE rapport nr. 50 fra 2019 «Vannkraftverkene i Norge får mer tilsig,» der det slås fast at klimaendringene gir mer nedbør til kraftverkene enn det tilsiget man tidligere har lagt til grunn. Rapporten viser at om man sammenligner perioden 1961-1990 med 1989-2018, så har energitilsiget økt med 12% for området Jostedal, og mot slutten av dette århundret tilsier klimafremskrivningene en ytterligere økning på om lag 6 % i dette området. Det tolker vi som en god forutsetning for å kunne gjennomføre miljøforbedrende tiltak i vassdraget - uten at det i uforholdsmessig stor grad går utover kraftproduksjonen. Med bakgrunn i at tilsigs- og avrenningsmønsteret er endret siden konsesjonen for Aurlandsreguleringen ble gitt, bør det undersøkes hva som var forutsetningene den gang, og på hvilken måte et endret nedbørsmønster og økt tilsig påvirker forutsetningene for reguleringen av vassdraget i dag. Var det intensjonen den gangen konsesjon ble gitt at økte nedbørsmengder i fremtiden automatisk skulle tilfalle konsesjonær? Dersom det *ikke* var intensjonen, mener vi at det er et rimelig krav at en del av dette klimavannet kommer vassdragsnaturen til gode, bl.a. ved slip av minstevannføring for å forbedre forholdene for laks og sjøørret i vassdraget.

Regional plan for vannforvaltning, Vestland

I Aurlandvassdraget er det fire vannforekomster som i Vann-nett er oppført med miljømål som kan medføre krafttap. I tillegg er også nedre del av Aurlandselva (072-101-R) oppført på vedlegg 3 med et miljømål som også kan medføre andre tiltak i vannkraftsektoren. Miljømålene «godt økologisk potensial» skal nås i inneværende planperiode og innen 2027. Flere tiltak er registrert, bl.a. «minstevannføring/miljøbasert vannføring» og «fiskevandring utløp Vassbygdvatnet og forbi inntak Vangen kraftverk.»

Norske Lakseelver mener at avbøtende tiltak som sikker toveis vandringsløsning for fisk, miljøbasert vannføring og habitattiltak må være på plass for å forbedre miljøtilstanden i Aurlandsvassdraget. Vi viser til Norges forpliktelser til å følge opp EUs vanddirektiv og de kriterier som må etterkommes for å oppnå miljømålet om godt økologisk potensial, samt EUs taksonomi for bærekraftige investeringer (figur 1).

2. For operation of existing hydropower plants, including refurbishment activities to enhance renewable energy or energy storage potential, the activity complies with the following criteria:

2.1. In accordance with Directive 2000/60/EC and in particular Articles 4 and 11 of that Directive, all technically feasible and ecologically relevant mitigation measures have been implemented to reduce adverse impacts on water as well as on protected habitats and species directly dependent on water.

2.2. Measures include, where relevant and depending on the ecosystems naturally present in the affected water bodies:

- (a) measures to ensure downstream and upstream fish migration (such as fish friendly turbines, fish guidance structures, state-of-the-art fully functional fish passes, measures to stop or minimise operation and discharges during migration or spawning);
- (b) measures to ensure minimum ecological flow (including mitigation of rapid, short-term variations in flow or hydro-peaking operations) and sediment flow;
- (c) measures to protect or enhance habitats.

2.3. The effectiveness of those measures is monitored in the context of the authorisation or permit setting out the conditions aimed at achieving good status or potential of the affected water body.

Figur 1. utdrag fra EUs taksonomi for bærekraftige investeringer punkt 4.5. Electricity generation from hydropower (https://ec.europa.eu/finance/docs/level-2-measures/taxonomy-regulation-delegated-act-2021-2800-annex-1_en.pdf)

Avslutningsvis må det sies at det er positivt med de fysiske habitatiltakene som er gjennomført i Aurlandsvassdraget så langt. Utlegg av gytegrus har gitt god fordeling og forbedret gytehabitat i vassdraget, og ripping av elvebunnen har forbedret skjultilgangen og økt antall ungfisk på områder undersøkt av NORCE. Vi mener at disse tiltakene må vedlikeholdes for å opprettholde sin positive effekt og eventuelt suppleres med flere aktuelle tiltak, som f.eks. utbedring og justering av eksisterende terskler. Vi viser her til anbefalte tiltak som nevnt i Ugedal et.al (2019)³.

For å gi vassdragsmiljøet en ekstra beskyttelse vil Norske Lakseelver påpeke viktigheten av entydige konsesjonsvilkår, som er formulert på en slik måte at det enkelt kan kontrolleres av både tilsynsmyndigheten, rettighetshaverne og av allmennheten. Upresise bestemmelser om vannføring, som for eksempel «myke overganger,» må unngås og heller erstattes av entydige vilkår som forhindrer typisk effektkjøring.

Med vennlig hilsen

Torfinn Evensen
Generalsekretær

³ Ugedal, O., U. Pulg, H. Skoglund, J. Charmasson, E.O. Espedal, J.G. Jensås, S. Stranzl, A. Harby, and T. FORSETH. 2019. 'Sjøaure og laks i Aurlandsvassdraget 2009-2018. Regulerings effekter, miljødesign og tiltak', NINA Rapport 1716. Norsk Institutt for Naturforskning, Trondheim.: 156 s.